

**TEXTOS MÈDICS CATALANS
(PEDIATRIA I OBSTETRÍCIA AL S.XVIII)
DELS PARTS D'EUDALD RAGUER I TUTLLÓ - 1794**

Josep GRAU i GALTÉS

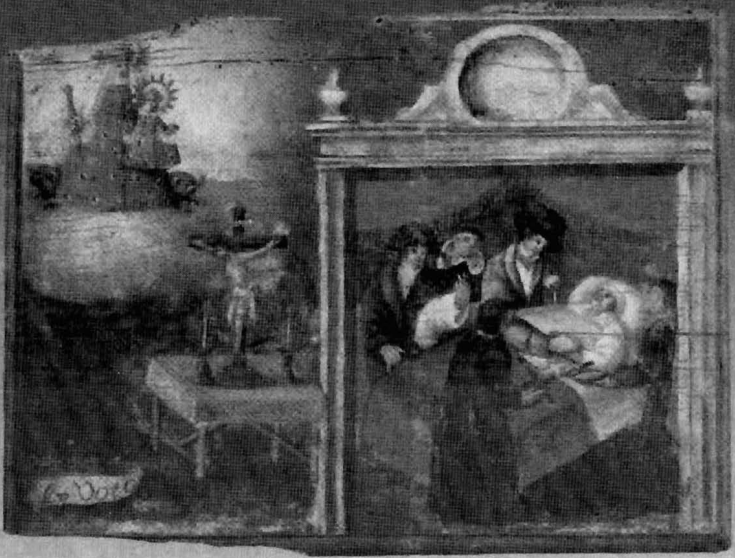
Els manuscrits que són objectiu d'estudi formen part del fons de l'Arxiu - Museu de St. Pere de Ripoll, i sembla ser que encara no estan catalogats. S'han trobat en un lligall de papers i documents de la família Raguer.

Encara que l'existència d'aquests manuscrits ja havia estat assenyalada, ningú no n'havia fet prou esment. Havent cregut que no estan exempts d'interès tant científic com lingüístic, es va decidir donar-los-hi publicitat per primera vegada amb motiu del Simposium d'Història de la Medicina celebrat al Ripollès l'any 1989 i van quedar recollits en una edició del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès titulada: "TEXTOS MÈDICS CATALANS (Pediatria i obstetrícia al s.XVIII)", obra actualment exhaurida.

El primer text que es recull porta el títol de *Dels Parts*, i la data de 1794. L'autor és Eudald Raguer i Tutlló, cirurgià de Ripoll de la segona meitat del segle XVIII, que pertanyia, segons ell, a una nissaga mèdica de més de 200 anys d'antiguitat. El text conservat és escrit en català, de 220 per 150 mm i de 14 folis, i sembla que presenta dues parts. La primera porta la data del 26 d'abril de 1792, i la segona és posterior al 8 d'agost de 1794.

Com hem dit abans, el text té interès lingüístic ja que ens aproxima al llenguatge científic, tècnic i mèdic del català del segle XVIII. Sorpren que un cirurgià que en principi no havia de tenir massa coneixements de «gramàtica» tingui un lèxic tan precís i a la vegada tan viu.

El manuscrit pràcticament manca d'accentuació i puntuació i presenta una variabilitat ortogràfica pròpia de l'època.

EUDALD RAGUER
PERE PUIG

TEXTOS MÈDICS CATALANS

(Pediatria i Obstetrícia al s. XVIII)

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL RIPOLLÈS

de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau, Sant Boi de Lluçanès. A l'Arxiu Episcopal de Vic s'han localitzat els llibres sacramentals de: Santa Maria d'Alpens, Sta. Eulàlia de Pardines, Sant Vicenç de Prats, Sant Boi de Lluçanès, Sant Martí de Sobremunt i Sant Pere de Sora.

Dels llibres d'Oristà i de Sant Boi de Lluçanès se n'han trobat pocs, per què la majoria d'ells varen ser cremats durant la guerra civil.

Mètode

S'han buidat 47 llibres de naixements amb 38.185 registres i 32 llibres d'òbits amb 23.726 registres, essent un total de 61.911 els registres explorats.

S'han elaborat unes taules específiques per identificar **les dades** que anàvem recullin de cadascun dels registres:

1. Taula 1. Dissenyada pel recull de dades per als registres de baptismes
2. Taula 2. Dissenyada pel recull de dades per als registres d'òbits

REGISTRE DE BAPTISMES

POBLE: _____

ANY-MES	H	D	T	V	Observacions

Nen (H), Nena (D), Total (T) i Venturer (V)

Taula 1. Registre de baptismes

REGISTRE D'ÒBITS

POBLE: _____

ANY-MES	SEXE								Edat	Estat civil	Professió	Observacions
	ALBAT			COS								
	h	d	t	H	D	T	Tt					

Nen (h), Nena (d), Total (t), Home (H), Dona (D), Total (T), Totals (Tt)

Taula 2. Registre d'òbits

Posteriorment les dades obtingudes s'han agrupat per dècades i poblacions. Totes les dades s'han tractat i relacionat mitjançant una base de dades.

Resultats

Dades demogràfiques

La població de Prats té el volum poblacional més important i més complet del Lluçanès, seguida d'Olost, Sant Boi i Alpens. Sant Bartomeu és la població més petita en aquell temps.

El nombre de registres trobats en el llibres de naixements i d'òbits de cada una de les poblacions estan reflectides en la següent taula (taula 3). En cada una d'elles observem la data en que varem trobar el 1r registre, en la part superior del quadre, i la data del darrer registre en la part inferior.

POBLACIONS	Naixements	Òbits	TOTAL
ALPENS	6.01.1557	3.06.1571	7.598
	5.141	2.457	
	30.12.1800	19.12.1800	

LLUÇÀ	24.09.1564	11.08.1597	4.819
	3.150	1.669	
	24.11.1800	22.12.1800	
OLOST	7.01.1595 23.07.1710	5.03.1739	10.515
	6.693	3.822	
	14.04.1756 24.11.1800	22.12.1800	
PERAFITA	28.11.1666	6.10.1666	6.498
	3.702	2.796	
	22.12.1800	6.12.1800	
PRATS	19.01.1566	18.03.1570	16.737
	9.638	7.099	
	30.12.1800	27.12.1800	
SANT BARTOMEU	11.01.1783	27.01.1783	521
	274	247	
	26.12.1800	29.12.1800	
SANT BOI	23.01.1578	22.04.1586 29.12.1738	9.303
	6.004	3.299	
	31.12.1800	3.09.1767 30.12.1800	
SOBREMUNT	4.10.1740	7.08.1565 27.07.1653	1.206
	664	542	
	26.12.1800	21.04.1739 23.11.1800	
SORA	15.09.1573	6.09.1585	3.531
	2.919	612	
	25.12.1800	7.12.1800	
LLUÇANÈS	38.185	23.726	61.911

Taula 3. Nombre de registres trobats

Dades de mortalitat

Les dades que transcrivim a continuació ens permetran posteriorment fer la observació i estudi de l'evolució de la mortalitat infantil

En els registres de baptismes, a més del nombre de naixements hi trobem, també, alguns bategis de necessitat.

Els "Bateigs de necessitat" fan la descripció de tots aquells nadons que foren batejats d'urgència tant en el moment immediat del post-part com al cap d'uns dies, sempre menys de 7 dies. Poden ser registrats tan en els llibres de baptismes com en els de defuncions (taula 4).

Les dades trobades en les diferents poblacions son les següents:

1. ALPENS

En un període de 185 anys (1595-1780) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 6 nens albats: 3 nens i 3 nenes, 1 d'elles bessona.

b) Llibre d'òbits

- 18 albats: 14 nens, 4 dels quals eren bessons, i 4 nenes, 2 d'elles bessones.

Total 24 albats varen morir al néixer

2. LLUÇÀ

En un període de 172 anys (1628-1800) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 6 albats: 1 nen i 5 nenes.

b) Llibre d'òbits

- 36 albats: 25 nens, 5 dels quals eren bessons i 11 nenes, 1 d'elles bessona.

Total 42 albats varen morir al néixer

3. OLOST

En un període de 201 anys (1599-17800) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 13 nens, 1 d'ells bessó i 1 trigemin, i 13 nenes, 2 d'elles bessones i 2 trigèmins.

b) Llibre d'òbits

- 81 nens, 16 d'ells bessons i 2 trigèmins, i 57 nenes, 4 d'elles bessones i 4 trigèmins, en 6 no hi consta el sexe

Total 170 albats varen morir al néixer

4. PERAFITA

En un període de 74 anys (1670-1744) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 3 nens i 4 nenes, 1 d'elles bessona, i 1 albat (no hi consta el sexe).

b) Llibre d'òbits

- 4 nens i 3 nens i 2 criatures prematures i bessones

Total 17 albats varen morir al néixer

5. PRATS de LLUÇANÈS

En un període de 143 anys (1657-1800) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 6 nens (més 11 que també es van inscriure en els registres d'òbits) i 7 nenes (més 5 que també es van inscriure en els registres d'òbits) i 2 criatures.

b) Llibre d'òbits

- 92 nens, 7 són bessons, 2 són trigèmins, 3 són prematurs i 1 extret de l'úter per força i amb instruments, i 50 nenes, 4 són bessones, 1 trigemin i una prematura

Total 157 albats varen morir al néixer

6. SANT BARTOMEU DEL GRAU

En un període de 17 anys (1783-1800) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 7 nens i 4 nenes

Total 11 albats varen morir al néixer

7. SANT BOI DE LLUÇANÈS

En un període de 200 anys (1600-1800) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 13 nens, 20 nenes i 1 criatura.

b) Llibre d'òbits

- 32 nens, 4 d'ells bessons i 14 nenes, 2 d'elles bessones i 10 criatures.

Total 90 albats varen morir al néixer

8. SOBREMUNT

En un període 60 anys (1740-1800) es varen trobar:

a) Llibre d'òbits

- 4 nens, 3 nenes, 1 albat, 1 corpuscle i 1 criatura de 6 mesos de gestació

Total 10 albats varen morir al néixer

9. SORA

En un període de 173 anys (1627-1800) es varen trobar:

a) Llibre de baptismes

- 3 nens i 3 nenes.

b) Llibre d'òbits

- 39 nens, 1 d'ells bessó i 20 nenes, 3 d'elles bessones.

Total 65 albats varen morir al néixer

POBLAC IÓ	Registre de baptismes				Registre d'òbits				TOTAL
	Nens	Nenes	No consta	Bessons	Nens	Nenes	No consta	Bessons	
ALPENS	3	3		1	14	4		6	24
LLUÇÀ	1	5			25	11		6	42
OLOST	13	13		6	81	57	6	26	170
PERAFIT A	3	4	1	1	4	3	2	2	17
PRATS	6	7	2		92	50		14	157
SANT BARTO MEU	7	4							11

SANT BOI	13	20	1		32	14	10	6	90
SOBREMUNT	4	3	3						10
SORA	3	3			39	20		4	65
TOTAL	53	62	7	8	287	159	18	64	586

Taula 4. Distribució dels bateigs de necessitat
Causes de mortalitat

En els llibres de defuncions trobem descrits, entre d'altres, 3 tipus de mort que fan referència a l'infant:

1. Morts Post-part (fan referència a la mort de la gestant i en alguna ocasió del fill que pot o no estar descrit, com a bateigs d'urgència).
2. Morts a l'hospital, però no hi consta cap infant.
3. Bateigs de necessitat o bateig d'urgència.

Alguns preveres registraven en algun dels registres d'òbits la causa de la mort de l'infant (mort natural o violenta documentada), que descrivim a continuació (taula 5):

1. ALPENS
 - a) Període 1701-1800
 - Albat mor per vòmit.
2. LLUÇÀ
 - a) Període 1601-1700
 - Trobem 2 albat, no especifica el sexe, fills de F. Verdaguer produïda per un llamp (Accident de causa natural bastant freqüent en aquella època).
 - b) Període 1701-1800
 - Nen entre 9-10 anys que troben ofegat.
3. OLOST
 - a) Període 1739-1800
 - Trobem un nen de 9 anys que mor per ofegament ("caigut d'una palanca i s'ofegà").
 - 2 albat moren per no poder deglutir (disfàgia).
 - 1 nena de 9 anys mor per demència.

4. PERAFITA

- a) Període 1666-1700
 - Nena de 6 anys que mor per fulguració.
- b) Període 1701-1800
 - 1 albat mor per demència.
 - 1 nena de 10 anys per no poder deglutir.

5. PRATS DE LLUÇANÈS

- a) Període 1701-1800
 - 2 nens moren per ofegament, un d'ells d'1 any de vida es sospita l'origen criminal.
 - 2 nens moren per traumatisme.
 - 1 nena mor junt amb la seva mare, a mans d'un dement.
 - 1 criatura de 4 anys mor per estrangulament i posterior descarnament del cos, a mans d'una dement (Maria Pujol, bruixa Napa de Prats).

6. SANT BARTOMEU DEL GRAU

- a) Període 1786-1793
 - 5 nens i 4 nenes, entre 1 i 4 anys, moren per verola.

7. SANT BOI DE LLUÇANÈS

- a) Període 1701-1800
 - 2 nens i 1 nena moren per fulguració en el mateix indret, al Santuari dels Munts.

8. SORA

- a) Període 1601-1700
 - 1 nena d'un any, mor per verola (el 6 de novembre de 1627, és la primera data en tot el Lluçanès, on consta el diagnòstic de verola com a causa de mort).
- b) Període 1701-1800
 - 1 nen de 8 anys que morí ofegat degut a la força de l'aigua
 - 1 nena de 7 anys, per demència.

SEXE			CAUSA DE MORTALITAT
NEN	NENA	NO CONSTA	
2	2	2	Llamp

5			Ofegats en alguna de les rieres del Lluçanès
	1	3	Vòmit o problema en la deglució
	2	1	Demència
2			Traumatisme
5	5		Verola
	1	1	Assassinat
14	11	7	

Taula 5. Causes de mortalitat.

En la taula 6 es mostra la distribució per segles i mesos de tots els albat.

MES	Seg. XVI		Seg. XVII		Segle XVIII		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Gener	-	0	115	7	741	7,2	856	7,2
Febrer	-	0	101	6,2	504	4,9	605	5,1
Març	-	0	106	6,5	612	5,9	718	6
Abril	-	0	107	6,5	594	5,8	701	5,9
Maig	-	0	107	6,5	536	5,2	643	5,4
Juny	-	0	82	5	566	5,5	648	5,4
Juliol	-	0	120	7,3	1.099	10,7	1.219	10,3
Agost	1	25	202	12,4	1.754	17,1	1.957	16,5
Setembre	-	0	230	14,1	1.238	12,1	1.468	12,4
Octubre	1	25	172	10,5	1.005	9,8	1.178	9,9
Novembre	2	50	150	9,2	836	8,1	988	8,3
Desembre	-	0	131	8	719	7	850	7,1
TOTAL	4	100	1.623	100	10.204	100	11.831	100

Taula 6. Distribució dels albats per segles i mesos

Taxes de mortalitat infantil

Els registres trobats en cadascuna de les poblacions no son complets, per la qual cosa hem hagut de confeccionar les taxes de mortalitat a partir de una data determinada i hem aconseguit unes taxes de mortalitat infantil fidedignes en quan a la seva relació amb els esdeveniments de l'època.

Les dades utilitzades per calcular les diferents taxes de mortalitat infantil provenen de dues fonts:

1. El registre de baptismes: Bateigs d'urgència, de necessitat, en privat, subcondicione i morts en el bateig.
2. El registre d'òbits: Òbits al néixer i la resta d'albats diferenciant dos grups: en un constarà l'edat i en l'altre no.

Malgrat la diversitat de taxes infantils i la manca de dades que ens podrien informar de l'edat de l'infant, hem procurat realitzar-les totes per poder disposar d'un estudi demogràfic més acurat.

El denominador de les taxes serà el mateix per a totes, encara que en les dues primeres especifiquem el nombre de nascuts vius i morts.

La OMS defineix com a **nascut viu** "la completa expulsió o extracció del producte de la concepció del cos de la mare, independentment del temps de durada de la gestació, producte que, després de realitzar la separació, respira o mostra alguna evidència de vida, tals com batec cardíac, pulsació del cordó umbilical o moviment d'un múscul voluntari, sense tenir en compte si s'ha tallat o no el cordó umbilical o si la placenta està despresada".

Entenem per **nascut mort** la mort fetal abans de l'expulsió completa del producte de la concepció.

Donat que la informació dels registres dels nascuts morts i dels bateigs d'urgència no queda ben detallada, ja que sembla que arriben a tenir algun minut de vida, i basant-nos en les definicions anteriors, inclourem els nascuts morts dintre els nascuts vius, cosa que tampoc farà variar gaire el resultat final de les taxes.

Les taxes que aplicarem seran:

- 1) TAXA DE MORTALITAT DELS NADONS AL NÈIXER (TMNN)
(Aquesta està inclosa dins la taxa de mortalitat perinatal, però com que en els primers anys no hi ha constància de cap edat, creiem que val la pena instaurar-la)

$$\text{TMNN} = \frac{\text{Bateigs d'urgència} + \text{Òbits al néixer}}{\text{Nombre de nascuts vius i morts}} \times 1.000$$

- 2) TAXA DE MORTALITAT PERINATAL (TMP)
TAXA DE MORTALITAT NEONATAL PRECOÇ (TMNP)

$$\text{TMP} = \frac{\text{Nombre de morts de menys de 7 dies d'edat} + \text{Nombre de nascuts morts}}{\text{Nombre de nascuts vius i morts}} \times 1.000$$

$$\text{TMNP} = \frac{\text{Nombre de morts de menys de 7 dies d'edat}}{\text{Nombre de nascuts vius}} \times 1.000$$

Haurem de superposar aquestes dues taxes ja que, com hem dit anteriorment, els anomenats "morts al néixer" en els registres no eren fetus morts, i per tant, els inclourem dintre el nombre de morts de menys de 7 dies d'edat.

- 3) TAXA DE MORTALITAT NEONATAL TARDANA (TMNT)

$$\text{TMNT} = \frac{\text{Nombre de morts entre 7 i 28 dies d'edat}}{\text{Nombre de nascuts vius}} \times 1.000$$

4) TAXA DE MORTALITAT NEONATAL (TMN)

$$\text{TMN} = \frac{\text{Nombre de morts de menys de 28 dies d'edat}}{\text{Nombre de nascuts vius}} \times 1.000$$

5) TAXA DE MORTALITAT POST-NEONATAL (TMPN)

$$\text{TMPN} = \frac{\text{Nombre de morts de més de 28 dies i menys d'un any d'edat}}{\text{Nombre de nascuts vius}} \times 1.000$$

6) TAXA DE MORTALITAT INFANTIL (TMI)

$$\text{TMI} = \frac{\text{Nombre de morts de menys d'un any d'edat}}{\text{Nombre de nascuts vius}} \times 1.000$$

7) TAXA DE MORTALITAT D'ALBATS (TMA)

(Instaurem aquesta taxa degut a la manca d'edat dels albats i ens servirà per elaborar el % de fiabilitat de les dades precedents, amb la qual cosa es deduirà que a major TMA, menor fiabilitat en les taxes).

$$\text{TMA} = \frac{\text{Nombre d'albats morts}}{\text{Nombre de nascuts vius}} \times 1.000$$

$$\% \text{ FIABILITAT} = \frac{\text{TMI}}{\text{TMI} + \text{TMA}} \times 100$$

Intentant donar una visió de conjunt, ens hem assabentat que, referent a la mortalitat infantil, les primeres notificacions no especificaven ni les

circumstàncies ni l'edat dels albats. Aquí rau la creació de la TMA i la TMNN, aquesta última feta arran que alguns registres ens informaven de la mort del nadó just al néixer, sense indicar ni les hores ni els dies de vida. Aquestes dues taxes tenen valors molt elevats quan no ens notifiquen l'edat dels albats, però són interessants perquè representen un bon punt de referència quan la comencem a trobar enregistrada. Així podem avaluar-ne els resultats, segons el % de fiabilitat que en resulta.

El quadre següent (taula 7) mostra la mortalitat infantil en una època determinada, entre 1725 i 1800 aproximadament, en la qual va ser constant el registre de totes les dades de cadascun dels òbits, desglossat per poblacions.

No es pot fer una visió evolutiva a través dels anys, per la variabilitat de les dades i les dates enregistrades en els llibres sacramentals de les diferents poblacions.

Observarem que, tant en les taxes de mortalitat infantil com en les de mortalitat per grups d'edat, hi ha uns espais en blanc, significa que no hem trobat cap òbit en aquest període. Això no vol dir que no se n'hagin produït, sinó que més endavant apareixen en l'espai dels albats, augmentant la TMA i per tant el % de fiabilitat és més baix.

Totes aquestes dades les comparem sempre segons el nombre de registres i no segons el nombre d'habitants, ja que no disposem d'un cens oficial, fins la "Relación General de 1.718" que completa "el Vezindario general de España de 1.717", excepte un cens oficiós que es va realitzar a cadascuna de les poblacions del Lluçanès en diferents anys, al voltant de mitjans del segle XVII.

POBLACIO	TAXES DE MORTALITAT INFANTIL										
	TMNN	TMNP	TMNT	TMN	TMPN	TMI	TMA	% FIABILITAT	1-4	5-14	
ALPENS 1725-1780		33,07	25,57	58,65	131,17	173,16	10,70	94,18	167	91,8	
LLUÇA 1725-1800	18,11	28,73	7,54	36,28	70,93	107,21	28,38	79,29	104,5	43,1	
OLOST 1756-1800	39,38	64,78	33,52	98,30	180,02	278,32	8,44	97,05	235,7	59,5	
PERAFITA 1728-1800	-	15,17	29,91	45,08	146,61	191,69	21,85	89,76	229,4	58,3	
PRATS 1725-1800	23,34	44,15	23,17	67,32	106,43	173,75	74,61	69,95	239,9	52	
SANT BARTOMEU DEL GRAU 1783-1800	43,88	72,96	2,89	75,85	226,40	302,25	-	100	164,1	35,5	
SANT BOI 1724-1800	-	54,53	22,34	77,37	154,92	232,29	31,91	87,92	189,6	50,2	
SOBREMUNT 1741-1800	13,87	22,78	13,78	36,56	88,78	125,34	43,24	74,35	160,1	82,5	
SORA 1701-1800	29,07	53,99	27,95	81,94	136,83	218,77	4,40	98,02	131,2	56,3	

Taula 7. Mortalitat infantil entre 1725 - 1800

Discussió

Causes de mortalitat

En els registres sacramentals i concretament en els d'òbits, els preveres en alguna ocasió han reflectit la causa de mort de l'infant i en destaquem alguna d'elles:

1) VEROLA

Hem trobat 6 casos de verola registrats: 1 a Sora el 6/11/1627, primer cas de verola al Lluçanès i els altres 9 a Sant Bartomeu entre 1786-93

Segons testimonis religiosos de l'època sabem del cert que al segle XVIII hi havia brots freqüents de verola i xarampió (Aquest segle s'anomena, precisament, "Segle de les febres"), probablement deguts a l'augment de la població, factor que afavoreix la transmissió de la malaltia. Als segles XVI i XVII s'hi varen ja ocasionar brots epidèmics greus. La verola i el xarampió es consideraven manifestacions clíniques d'un sol mal².

La lluita contra la verola es va fer palesa també a Vic, on el Dr. Josep Pascual (on en el registre de bateigs d'Olost del 7/04/1772 hi consta la seva muller Elisabet com a padrina) ja inoculava aquest virus l'any 1765. Segons el Dr. C. Rico-Avelló, en un article titulat "Efemérides de profilaxis antivariòlica"³ "...el médico español que más se distinguió en la práctica de la inoculación fue, Dn. Timoteo O'Scanlan, protomédico del departamento marítimo del Ferrol, que en 1.770 hizo allí las primeras inoculaciones, publicando posteriormente dos obras curiosísimas "Práctica Moderna de la inoculación y Ensayo apologético de la inoculación o demostración de lo importante que es al particular y al Estado...". És per això que podem dir que el Dr. Pasqual va ser un dels pioners en la pràctica de la inoculació de la verola en tot l'estat espanyol.

2) OFEGAMENT

5 casos per ofegament en nens de diferents edats, accident infantil freqüent encara en els nostres dies

3) FULGURACIÓ

6 casos per fulguració ocasionats per fenòmens naturals, llamps. Causa de

mort trobada en moltes ocasions en aquella època, degut a la no existència de parallamps.

4) DEMÈNCIA

Criden l'atenció els 3 casos de demència, els quals creiem que es pugui tractar de nens amb retard psíquic important. Són nens d'edat escolar al voltant del 7-9 anys.

5) ASSASSINATS

També consten 2 casos d'assassinats:

- Una nena que junt amb la seva mare morí a mans d'un dement
- El més dur i curiós és el cas d'una criatura de 4 anys que morí estrangulada i posteriorment descarnada del cos, a mans d'una dement.

La mort per estrangulament i posterior descarnament del cos d'una criatura de 4 anys és, sens dubte, d'origen criminal i feta per mans d'una dement (Maria Pujol). La persecució contra la bruixeria s'assolí amb més cruïda en els segles XVI i XVII.

Al segle XVII es produïren els processos de les bruixes de Vic, entre 1618 i 1620, en un dels quals segons Ainaud de Lassarte, es condemnà a mort la bruixa "Napa" de Prats⁴.

Per altra banda, Mossèn Josep Valls en el seu llibre: "PRATS DE LLUSSANÉS. Resum històric", ens diu que:

"Al arxiu parroquial de Santa Eularia consta la mort de la renomada bruixa Napa, que matà per malefics a la nena Maria Ana Riambau de 4 anys, del carrer de can Portell. Era'l 22 de Desembre de 1766. Se deya la suposada bruixa Maria Pujol y llensà al femer de can Vilanova'l cos mutilat de la victima y guardava en sa casa'l bras esquer y'l fetje cuyt ab sang. Per aqueix crim "et impietatem inter christianos inauditam" fou executada a 8 de Janer de 1767, havent rebut els sagraments. Encara donà mal temps als cirurgians Pere Martir Bujons y Anton Mingas que tingueren d'embalsamarla"⁵.

6) MALALTIES GASTROINTESTINALS

La mortalitat en els segles XVII i XVIII ve marcada pel seu predomini en

les estacions d'estiu i tardor (juliol, agost, setembre i octubre) (taula 6). Podem sospitar, davant d'aquestes dades, l'alta incidència de les malalties infeccioses en aquests mesos i, dintre d'elles, les gastrointestinals, com a causa de mortalitat infantil en una època en que els mitjans sanitaris de què es disposava per a la lluita contra aquest tipus de malaltia eren molt limitats.

7) MALALTIES INFECCIOSES

Altres causes de mortalitat infantil son les produïdes, possiblement, per les epidèmies de les malalties més preocupants que varen aparèixer en aquest segle, com són les terçanes (febre intermitent que repeteix al cap de tres dies) i, per descomptat, les malalties infeccioses clàssiques, com són la verola, el xarampió, l'escarlatina, la diftèria i la febre tifoidea⁶.

Els esdeveniments importants que de ben segur varen contribuir com a causa de la elevada mortalitat infantil i de la població en general varen ser els següents:

Any 1631

En Pere de Magarolo en l'"Episcopologio de Vich" de l'any 1904⁷, cita que "El año 1631 fué de grandes zozobras, pues la peste había invadido el Rosellón y llegó hasta Puigcerdà. Hubo además gran penuria...". Aquesta dada ens podria justificar l'augment de la mortalitat al voltant de l'any 1631, conseqüent a la pesta o bé a les malalties infeccioses clàssiques.

Any 1634

S'inicia la mobilització dels pobles de la comarca formant sometents (cos de gent armada no pertanyent a l'exèrcit que es reuneix en un moment determinat per defensar-se de l'enemic) per lluitar contra la invasió dels francesos, que tenen el Rosselló ocupat i arriben a la Plana robant i saquejant.

Any 1640

Els esdeveniments es succeeixen sense pausa en aquest període, ajuntant-se el conflicte amb França i la Guerra dels Segadors (revolta social i nacional contra el règim feudal i la Monarquia absoluta i centralista).

Any 1687-1689

En aquestes dates es produeix la Revolta dels Gorretes contra les contribucions massa elevades i desencadenada per la plaga de la llagosta, revolta en què participa activament el Lluçanès.

Any 1714

Sembla que la Guerra de Successió (1714) també va afectar el Lluçanès. A més, tenim constància que durant aquest any fou quan la guerra va produir-hi més destrosses⁸ no només pel fet d'augmentar la mortalitat, sinó també per "De Janer a Mars de 1714 fou el fort de les devastacions, incendis y terribles sofriments" que va comportar, sobretot a Prats, que va incendiar el comte Montemar (Carrillo de Albornoz) el 5 de febrer de 1714, i la gent de Bracamonte⁹ l'u de juliol del mateix any.

Taxes de mortalitat

Aquestes taxes no les podem aplicar igualment a tot el conjunt de poblacions del Lluçanès, per què les dates d'inici de les informacions extretes dels registres de cada una de les poblacions són diferents (taula 3). Les taxes les podrem aplicar depenen de:

1. El primer bateig d'urgència dels registres de baptismes
2. El primer nadó mort al néixer del registre d'òbits
3. El primer albat dels registres d'òbits
4. L'edat dels albats dels registres d'òbits

També estem supeditats als registres de baptismes amb els que determinarem quin és el denominador precís en cadascuna de les taxes. Per tant, si en algun període no estan registrats els naixements, no tenim possibilitats de calcular les taxes de mortalitat infantil.

Per tot això les taxes de mortalitat seran efectuades individualment en cadascuna de les poblacions segons la informació que disposem, i comentades globalment.

A l'hora de buscar l'edat dels albats i la dels cossos ens hem topat amb grans dificultats, però a partir de 1725 ja comença a constar en la majoria de les poblacions i per tant, podrem iniciar l'estudi de les taxes de mortalitat per grups d'edat.

En un dels llibres del registre d'òbits d'Alpens, concretament en el llibre catalogat com a D3 i trobat a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), es pot llegir el següent, enregistrat el 23 de juliol de 1724:

"Note lo Rector la edat dels Albats, y si los Adultos deixan de rebre algun dels Sacraments la raho perque. Dels casats expresse lo nom del Marit, o, Muller y si son viudos del Marit o Muller que tingue; y dels Fadrins, los noms del Pare y Mare. Dat als 23 de Juliol de 1724. Ramon Bisbe de Vich".

Potser és per això que a partir d'aquest any, els Rectors de les diferents parròquies, omplien amb més detall els registres parroquials, i en els òbits començava a aparèixer d'una manera més regular l'edat.

Observem que la Taxa de Mortalitat Neonatal Precoç (TMNP) és sempre més alta que la Taxa de Mortalitat Neonatal Tardana (TMNT) en totes les poblacions, excepte a Perafita; podríem dir que és degut a la manca d'elements, tan tècnics com humans, en un medi rural, i a les malalties o alteracions que es manifestaven abans dels 7 dies de vida (certes malformacions congènites, infeccions neonatals, etc.).

La suma de les dues taxes (TMNP i TMNT) ens dona la Taxa de Mortalitat Neonatal (TMN), que és superada àmpliament i en tot el Lluçanès per la Taxa de Mortalitat Post-Neonatal (TMPN). Aquest fet es podria deure a tres factors:

1. La TMPN és més àmplia, compren des dels 28 dies als 12 mesos de vida,
2. Les microepidèmies i epidèmies de malalties exantemàtiques que afectaven principalment als infants més grans, i
3. Les dificultats que es tenien per mantenir viu un nen amb problemes infecciosos o d'altra índole.

Per últim, la Taxa de Mortalitat Infantil (TMI) dona valors molt fiables però altament desencoratjadors, ja que va augmentant amb el pas dels anys durant aquest període, possiblement perquè la informació dels registres era cada vegada més completa i evidentment pels estralls, ja comentats, de les epidèmies (verola i xarampió), condicions de vida, etc.

No és correcte fer-ne una comparació quantitativa directa amb les Taxes de Mortalitat Infantil actuals, sense haver repassat, prèviament, tota l'evolució científica i social des dels segles estudiats fins ara; però sí que hem de fer esment d'aquestes taxes. Actualment la TMN és del 6,33%. i la TMPN del 2,47%, i per tant, la TMN és el triple que la TMPN. Ben al contrari que en el període estudiat¹⁰. La TMI és de 5,8 per mil nascuts vius a la població de Vic (Font: Recull de dades del municipi de Vic. Àrea de Benestar Social de l'Ajuntament de Vic). L'any 1993 la TMI a Catalunya era de 5,7 per mil

(dades de l'IES) i actualment, segons dades provisionals del 2002, la TMI és de 3,1 per mil¹¹.

Podem establir que el motiu de l'evolució positiva de la TMI, sobretot en les últimes dècades ha estat i és el ràpid avanç científic que ha fet millorar la supervivència infantil sobretot davant de problemes greus.

Es interessant donar una ullada, encara que sigui per sobre, al grup de taxes entre 1 i 14 anys, per tal de comprovar la transcendència que prenia en aquell moment la Mortalitat Infantil: la del grup d'un a 4 anys i, menys evidentment, la del grup de 5 a 14 anys, essent els seus valors molt fiables en totes les poblacions.

Conclusions

- 1) Destacar l'episodi de bruixeria provocat per Maria Pujol, la bruixa Napa, amb la mort violenta d'una criatura de 4 anys.
- 2) L'evolució de la mortalitat es una de les dades demogràfiques importants per l'estudi poblacional i al mateix temps ens posa en evidència l'efecte que varen tenir sobre la població els fets històrics socials i sanitaris d'aquella època.
- 3) Som conscients que aquestes dades semblaran poc significatives si ens fixem només en els valors absoluts, però si consultem altres estudis de mortalitat en aquests períodes, observarem unes corbes del tipus "dents de serra", que reflecteixen el més petit incident que pugui afectar la població.
- 4) De la mateixa manera i analitzant els índexs de mortalitat infantil, corroborem i repetim que els esdeveniments bèl·lics, naturals, socials i sanitaris incideixen marcadament en els resultats. Els fets sanitaris a remarcar són la pesta que afectà Vic i rodalies en tres ocasions (1579-1580, 1585-1587, 1589-1599) i diferents epidèmies i microepidèmies que incideixen en aquestes corbes de mortalitat que ja hem comentat detalladament.
- 5) La taxa de mortalitat neonatal precoç (TMNP) és més alta que la taxa de mortalitat neonatal tardana (TMNT); així mateix, la taxa de mortalitat postneonatal (TMP) ha superat sempre la taxa de mortalitat neonatal (TMN), ben al contrari del que ocorre actualment.

- 6) Un cop més, els preveres tenen un paper important en aquesta època, al registrar en els llibres sacramentals, dades interessants i completes que ens permeten l'estudi de l'evolució demogràfica i social d'una època.

Bibliografia

1. VILARDELL i YNARAJA, Miquel: "ASPECTES SANITARIS DELS ARXIUS PARROQUIALS DE LA COMARCA D'OSONA: EL LLUÇANÈS (Segles XVI, XVII i XVIII)". Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. 1992
2. Coordinada per ALBARRACIN, A.: "HISTORIA DE LA ENFERMEDAD". Madrid - Ed. Saned - 1987 - p 275.
3. RICO-AVELLO, Carlos: "EFEMÉRIDES DE PROFILAXIS ANTIVARIÓLICA". Madrid - Medicamenta. Any 13. Núm. 271 -1955 - pp 318-320.
4. MASRAMON, R.: "PRATS DE LLUÇANÈS. MIL ANYS D'HISTÒRIA". Prats de Lluçanès - Ed. R. Masramón - 1979 - p 39.
5. VALLS i BOFARULL, J.: "PRATS DE LLUÇANÈS. RESUM HISTÒRIC". Prats de Lluçanès - Ajuntament de Prats - 1988 - p 103.
6. NADAL, J.: "LA POBLACIÓ CATALANA AL S. XVII" in "HISTÒRIA DE CATALUNYA" Dir. per J. M. SALRACH. Vol.4 - Barcelona - Ed. Salvat - 1978 - p 261.
7. NADAL, Luís B.: "EPISCOPOLOGIO DE VICH". Tomo III - Vic - Impremta de la vídua de R. Anglada - 1904 - p403.
8. VALLS i BOFARULL, J.: "PRATS DE LLUÇANÈS. RESUM HISTÒRIC". Prats de Lluçanès - Ajuntament de Prats - 1988 - p 100.
9. MASRAMON, R.: "PRATS DE LLUÇANÈS. MIL ANYS D'HISTÒRIA". Prats de Lluçanès - Ed. R. Masramón - 1979 - p 35.
10. "ANÀLISI DE LA MORTALITAT A CATALUNYA 1987". Generalitat de Catalunya - Barcelona - 1989 - p 31-32.
11. www.caib.es (Web de la Comunitat autònoma de les Illes Balears)

El propòsit de l'autor és donar a conèixer la seva experiència en l'assistència del part, tot fent reserva sobre alguns problemes obstètrics, i especialment, dels parts difícils. Ell mateix manifesta que escriu aquest petit tractat per a «mos esdevenidors», encara que en alguns moments sembla que es dirigeix a un públic més ampli, que estaria format pels cirurgians i llevadores.

Comença cadascuna de les parts amb advocacions a la Verge del Mont del Carme. Li dóna les gràcies per haver ensenyat als seus avantpassats els «secrets» de la manera d'assistir als parts que, segons ell, es coneixen des de fa més de 200 anys. Valora la importància de la bona situació de l'embarassada en el part i fa una bona descripció de les maniobres per extreure la placenta i el fetus, en les distòcies. Les causes dels parts difícils serien, sempre segons l'autor: a) pont del pubis estret, b) fetus hidrocefàlic, c) fetus amb cap molt gros i fort, d) mare d'una «fibra delicada», i e) placenta plena d'aigua davant del cap del fetus. I finalment, descriu les maniobres a realitzar en les distòcies per fetus hidrocefàlic, en la prociència de braç i podàlica.

Com el lector ja podrà observar en el text que oferim, el nostre autor es vanta de no utilitzar cap instrument en l'assistència dels parts. En un moment en què el fórceps ja era d'utilització habitual, pot sorprendre aquesta actitud. Ho podríem considerar com a conseqüència de l'arrelament de les idees hipocràtiques entre nosaltres, que confiaven més en les pròpies forces de la naturalesa que no pas en les innovacions tecnològiques, que a vegades eren de dubtosa utilitat i d'altres tenien un cert risc potencial. En definitiva estem davant d'un text obstètric, de les darreries del segle XVIII, escrit per un cirurgià que sembla que tenia una àmplia experiència personal i que ens aproxima a quins podien haver estat els coneixements i les preocupacions obstètriques de la medicina catalana d'aquella època.

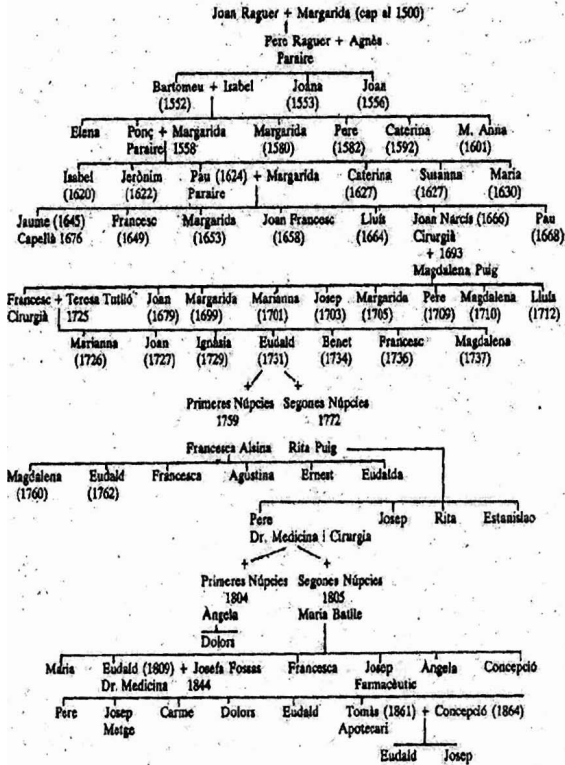
Breu notícia de l'autor

La primera notícia que tenim dels Raguer de Ripoll és de l'any 1474, amb motiu de la venda d'un censal mort que féu un tal Jaume Oliver, essent un dels testimonis Joan Raguer, que probablement era pagès.

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA RAGUER

Gener 1474, Calaix III, S. XV, pergami 413.

Venda d'un consell mort què fa Jaume Oliver; un dels testimonis és Josi Raguer.

Després del ja citat Joan Raguer, ens trobem amb el seu fill Pere, que va exercir l'ofici de paraire. Aquest últim, casat amb Agnès, va tenir un fill, Bartomeu, que hem pogut documentar l'any 1552. Bartomeu, casat amb Isabel, va infantar Ponç, que també va exercir l'ofici de paraire. Encara tenim un altre paraire, que és en Pau Raguer (1624), fill de l'esmentat Ponç, casat amb Margarida.

Són nombrosos els Raguer que van exercir la professió sanitària a Ripoll.

És amb el fill de Pau Raguer que s'inicia la nissaga dels Raguer sanitaris a Ripoll. Així trobem Joan Narcís, que va exercir la cirurgia i que era fill de Pau i Margarida, i que va néixer l'any 1666. El segueix el seu fill, Francesc Raguer i Puig, nascut a les darreries del segle XVII, i que també fou

cirurgià. Es va casar amb Teresa Tutlló, l'any 1725. El fill d'aquests últims, Eudald Ragner i Tutlló, és el cirurgià i autor del manuscrit que publicuem. Coneixem poques dades de la seva vida. Va néixer a Ripoll l'any 1731, i va obtenir el títol de cirurgià l'any 1758. Sabem que es va casar dues vegades. La primera, l'any 1759, amb Francesca Alsina, i la segona, amb Rita Puig, l'any 1772. D'aquest cirurgià s'han conservat dos treballs: *Dels Parts* (1794), que és el manuscrit que ara publicuem, i *Remeis populars*. Fruit del matrimoni entre Eudald i la segona muller Rita Puig, va ser el naixement de Pere Ragner i Puig, llicenciat en cirurgia el 1796. Sembla que també va ésser metge, i que porta a terme una tasca molt meritòria en pro de la vacunació antivariolosa. Amb aquesta figura s'inicia la nissaga dels metges pròpiament dits, dels quals destacaria fonamentalment el seu fill Eudald Ragner i Batlle.

Fou el metge amb més prestigi de la família. Va néixer a Ripoll el 21 de juny de 1809. Es va llicenciar i doctorar a Barcelona l'any 1830. Va ser subdelegat de medicina a Ripoll des de 1831 fins a la seva mort. A més fou soci corresponent de l'Acadèmia de Medicina. Elies de Molins en cita dues obres (v. *Revista Ilustrada Jorba*. Any XVI, Octubre 1924. pàg. 169-170). També va escriure una *Memoria sobre la epizootia ocurrida en la Alta Montaña, durante los años 1840 y 1841* i uns apunts sobre el còlera a Ripoll dels anys 1854 i 1865. També es va preocupar sobre la cria de cucs de seda a Ripoll, i fou un dels primers a procurar la conservació i reparació del monestir de Ripoll. En aquesta línia de reparació de danys hi ha la salvació de les despulles de Berenguer III. Des del 1850 al 1876 va custodiar les ruïnes del monestir. Va morir el 13 de juliol de 1878. A Ripoll se li dedicà un carrer. Eudald Ragner i Batlle va tenir un germà i un nebot apotecaris, i dos fills, Tomàs i Josep Ragner i Fossas, farmacèutic el primer, i metge el segon. Amb ells es va assegurar la línia de vocació assistencial sanitària de la família Ragner.

DELS PARTS – 1794

Gràcias vos dono amantíssima / Señora, Patrona, Advocada nostra, / Mare de Mon del Carme, que per / vostre intercesió me haveu alcançat de la Alta Omnipotència lo traure bé las criaturas a las pobres donas de sos parts difícils, que de los / quals parts mòran tant miser[a]blemente / moltas de ellas. Y com són tant seguras / estas operaciones, las poso en noticia de / mos esdevenidors als 26 abril de /1792, y los suplico se tingan lo cecret, / y tingan per Patrona a nostre amada / Mare de Déu del Carme, cern o an fet/ nostres passats serca de 200 años.

[Eudald Raguer i Tutlló]

[pàg. 3]

[Primera Advocació]

Figura primera¹ presenta lo hùtero / o matrís, aont se engendra y forma / la criatura; y dins de ella en temps / del part fico la má com las donas la / llosa dins de la olla que cúnan.²

[pàg. 4]

Figura segona: és la secundina o colga, / que queda dins de l'útero o matrís des—/pués del part, de la qual mòran moltes / donas si no se trau loego per medi de la / operació³

Esta operació se deu fer ni més / ni menos que pinta la figura segona. / Primerament ab la mà esquerra pendrà / lo cordó o vadia y ab un drat fi lo / tindrà tibadet ab cuydado que no se / trènquia. Entrodurà o entrerà la má / dreta dins la matrís tenint la via del cordó ab / los dits fins serà a la colga y la aga-/farà bé y ben apunyada y loego dirà / a la parida fassa una poca de forsa y ab / gran cuidado la tirarà y la traurà / sens sucseir cosa alguna.

Per causa que la llevadora trenca / al cordó o vadia queda endinss molt la secundina y per tràurer-la se intri-/duex la má del pla en alt, se encontra, la carn fungosa y quan / se agarra com si se aguaraba una / pilota, se encontra la carn fungosa y [pàg.5] quan se pren la parida no se queixa /-y si se queixa no és la secundina sinó / la vàlvula, y se [a]tura ab gran cuy-/ dado—, y en lo temps se trau se diu a la / parida: «tirau avall com si volíau / caxar»⁴.

¹ No hem trobat cap dibuix que comentí o il·lustrí el text editat

² És la coneguda com mà de llevador. Contracció de la mà, en la qual en el polze es troba en adducció forçada, els altres dits recollits i seimiflexionats sobre aquest i el palmell concavat. (*Diccionario terminológico de ciencias médicas*. Barcelona, (ed. Salvat), 1975).

³ Hi havia la discussió de la conveniència o no de practicar l'extracció manual de la placenta- Giovanni B. Matoni, en un treball publicat l'anv 1752, recomanava la postura expectant. S'havia de respectar, segons ell, la naturalesa. I diu que un es pot donar aprovació a la pràctica que es feia a molts països, entre ells Catalunya, de realitzar l'extracció manual de la placenta immediatament després del naixement del fetus. Fins i tot va intentar precisar la seva indicació, que era sobretot en cas d'hemorràgia - (USANDIZAGA, M. *Historia de la obstetricia y de la ginecología en Espanya*. Santander, 1944).

En l'obra de Damià Carbó (1541) es recomana treure la placenta aviat, no deixar de la mà el cordó umbilical, fer compressions en el ventre, i donar-hi friccions aromàtiques. Quan no s'aconsegueix el deslliurament, demana paciència, i esperar fins i tot tres o quatre dies.

⁴ En el llibre del mallorquí Damià Carbó i Malferit estampat el 1541 *Libro del arte de las comadres, madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas, y cte los*

[PARTS DIFICULTOSOS]

Part natural quan be de cap

Se diu natural perquè be de cap⁵. Y per la / imprudència del cirurgià o llevadora / patexen llarch temps y ne moren algunas; / y esto és la causa la mala cituació que / pòsan la prenyada, que a de parir o pèr-/drer la vida⁶

Só estat cridat en casa de molts pagesos y e / encontrat tenían en lo llt la pobre que a de / parir lligada ab unas cordas de cuxas y brasos, / com si avia de parir per lo llambrígol, causant-/li vàrios exidents; y ab lo posar-la ab bona / figura tenir-la ben abrasa[da] per lo pit, esquena, / y altre per las camas, y cridant-li: «ara és ora, / feu com si volíau cagar» y librar-le sempre / de son part.

No sols los pagesos, sí que també los balatxans / los he encontrat un asentat als peus del llit que / tenia abrasada la pobra per la esquena y pit, / fent tráurer lo llombrígol, molt pentsant que per [pàg.6] allí a de parir; las quals la pòsan en / estat mal fins a la mort. Guarda-us de estas / figuras y modo de assistir a una pobre que / a de parir! Y no sols la tenen lo un per la / esquena, sí que dos, com si la portàban a la / llicia, dos arunsan-li las cuxas. Y may e pu-/gut saber aont volían [que] parís.

Lo llambrígol no té la culpa, que la té és la / bálvula y útero. Pues vàjan las forsas cap / allá. Y se diu natural y part més breu si / tot se acompanya bé cap a l'ano y vàlvula.

niños, que era destinat a la formació teòrica de les llevadores, ja es recomanava que la llevadora havia de ser lleugera en el tacte, que no havia de fer lesió.

⁵ És considerat part natural, segons Damià Carbó (1541), quan surt primer el cap i després els braços juntament amb el cos i les mans adossades.

⁶ Són diverses les postures utilitzades en el part, com tots sabem, i acostumen a ser descrites en qualsevol Història de la Medicina. La positura més racional sembla ser la de decúbit supí, però una de les més primitives era a la gatxoneta o de genolls. El parir asseguda la dona ja es troba citat a la Bíblia. Les cadires de parir són recomanades pels autors del Segle d'Or, com Francisco Núñez i Rodrigo de Castro. Altres postures practicades són: la dona dreta, penjada de l'espatlla d'un home o dona, asseguda damunt dels genolls del marit, penjada d'una corda al sostre. Amarrades per la cintura i aixella... (CASTILLO OJUGAS, A. *Obstetricia popular* .v.Asclapio 1961 vol. III fasc.2, 577-610).

[Causas de pats dificultosos]

Se fan difícils y llarchs los parts naturals:

Primo. per ser lo pont del puvis estret y lo cráneo / del fetus fort

2 Per patir lo fetus de un hydroséfalo⁷

3 Per tenir lo fetus un cap molt gros fort, que / los osos del cráneo són com los osos de / una criatura de 6 anys.

4 Per ser la mare d'una fibra delicada, / que lo mateix és apuntar lo dolor que tirar / atrás.

5 Moltas bevagas devant lo cap del fetus se presenta / la secundina c colga plena de aygua, quant / ell està a la vàlvula; y esta aygua és la causa / no pot parir.

[Part dificultós per fetus hidrocefàlic]

Se coneix exir de cap lo fetus intriduint / lo dit dins la vàlvula: se encontra un / rodó com una òstia grossa, molt dur, y ab lo [pàg. 7] índex se tacteja; y sobra la duria s'i encòn-/tran cavells, y estos són los majors senyals / que lo cap vaxa bé y net. Y la que a de parir se / libra ab facilitat.

Però si se presenta hydroséfalo y colga, ab / la punta de la unglia de dit índex se fa / una petita incisió, y salta la aygua. Y loego li / vinga la dolor, cridar: «ara és ora, avall» y tenir-/la be[n] recta y ab bona figura.

D'estos parts ne e libradas més de 400. / Teste la gent de la montanya, y no uso de / ningun instrument sinó del modo següent.⁸

⁷ Que pateix un augment de la quantitat de líquid cèfalo-raquidi existent a l'interior dels ventricles cerebrals o entre el cervell i la duramàter. (*Vocabulari mèdic*. Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears. Barcelona. 1974)

⁸ L'autor no menciona en el text cap instrument. José Garda (1781) considerava que del gran nombre d'instruments que s'utilitzaven en els últims anys, només es conservaven a les darreries del segle XVIII l'espàtula de Roonhuyze y el fòrceps de Levret (USANDIZAGA, M, *Historia de la obstetricia y ginecología en España*. Santander. 1944). El fòrceps va ser ideal per Chamberlen l'any 1647 i fou modificat diverses vegades, entre les quals destaca la practicada per Levret el 1747

Primerament probo fer-las parir al llit / per ser lo lloch més descansat: esta[n] ab bona / figura, y fan més forsas a sos dolors; los assistens / las tenen més fortament abra[sa]das de / pit, esquena, y a mitjas camas, las quals an / de ser clavats de los talons al llit perquè no / recúlia.

Lo altre medi bo, mes rigorós per a / ajudar a la dolorosa que a de parir: fent / unas forsas rigorosas tant ella, jo y los ajudans, / que és quant lo fetus presenta un cap gros dur, / la prenyada delicada y molt estreta. Y fas lo següent: [pàg.8]

Me acento al peus del llit ab una cadí-/reta. Poso los peus de un y altre ben apuntats / en terra. Los juiollis forts los uns y altres y ben / apuntats en terra. Las dos mias mans als ronyons, / y quant té la dolor los pujo esquena amunt / y avall, apratant lo fetus cap a la vàlvula;/ y la dona que a de parir posa lo cap demunt / (y) meu y se abraça bé y ben fort ab lo meu / clatell. Dos ajudans, un a cada par, la tenen / y la ajudan quant té la dolor tirar avall, dient: / «anem, fulana, ara és ora de cagar y tràurer / la nosa», y de esta manera no tinch manes/ter instrument y n'e salvadas a sentis; que, / per un que ne vinga dels altres, difícil / de cap molts y molts.

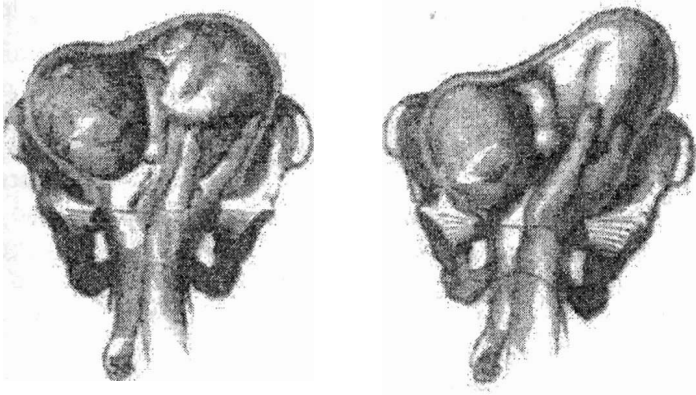
Notaràs que, quant la dona que a de parir / li be la dolor, tutom a la una ajudar-la y / acompanyar-la bé cap en lo útero per a / facilitar lo part

Però si no té la dolor, dexar-la descansar. Se / li donarà lo eliment necessari, i afins dexar-la / dormir, perquè tinga forsas per quant / li vinga lo dolor

Lo asentar-me en la cadira o fas quan / és una gran amiga, y casa de molta atenció / que los dech. Sé que y tinch la llevadora a / doctrina, o bé altre amiga de la casa, que sempre que o tinch de fer lo clatell me fa [pàg.91 mal set o vuit dias, y del mal dels altres no / me'n sento. Vaja sobre los altres:

[Part difícil per procedència del braç]

Lo segon part difícil és quant lo / fetus o criatura trau la mà, y més difícil si / trau lo bras; del qual part pertot sento / a dir mòran moltes prenyadas per no / aber qui sàpia fer la obra. Las obserbacions / que practico en es[t] part són las següents:

Primerament e observat y vist una dona / prenyada que, en son part, treya la criatura / lo bras fins lo colsa; y com esta hera .dona jove / , forta y rebusta, parir bé. Y no sols una, sinó moltas / més, tenin-las del modo està explicat, librar-las / de son part tenint-la ab tots los medis rigorosos.

La primera operació que obro quant lo / fetus o criatura trau lo bras, és introduir / lo bras de la criatura dins, posant los dits de / la criatura entre los meus y ab gran cuida-/do lo he tornat dins. Però molt pocas vegadas y quant la dona que pareix a parir moltas / vegades. Sempre [que] se vol tornar lo bras dins, la / pobra infelissa té tan gran dolor que se estima / més morir que sufrir tal assèrim dolor./ Jo no me aturo a las bàrbares operacions que en est [pàg.10] part òbran las bàrbares llevadoras y cirur-/gians. En tots los parts difícils que tinch de obrar las fas confessar y combregar, / expecialment en lo que explico de trarer / lo bras; ni fas operació alguna que no / veja la perdicció de un o altre, y primer / de tot és salvar la mare.

[Segona Advocació]

Gràcias vos dono amantíssima Senyora, Mare Nostre / de Mont del Carme, del miracle obràreu / als 8 agost de 1794 que, trobant-me sepultat / en lo llit de una inflamació interna sens / poder-ma confessar ni combregar de dos / dias, alcansaren los suplicants per vostre intercesió lo po-/der confessar y combregar, com y també fer / testament; torní per vostre medi cobrar / la salut.

Loego de poder tenir la ploma me posí fer / exas notas per donar llum a mos fills lo / modo uso per librar las pobras [que] no poden / parir y los suplico

tíngan lo cecret del / modo trach las que ixen o trauen lo / bras, y lo primer fer-la confessar y con-/bregar.

Sobretot lo cecret que me lo tinch / y me vénen a buscar de molt lluny./ La qual fetus o criatura que trau lo [braç] [pàg. 11] la trach de esta manera: prenh uns drapets fins y amorosos / y ab estos enbolico lo bras de la criatura que / ix sobra lo colsa o úmero; y sobra dit colsa poso la / mà esquerra ben agafat ab dits draps y tiro / lo bras que ix cap en lo ingle fins a la articulació / de las custellas falsas y bertèbas. Loego, per sota / o sobra lo bras que yx y la mia mà esquerra, fico la / mà dreta y la poso, si ve de esquena, cap al bentre / de la que a de parir. Poso la mà dreta a la esque-/na de la criatura y la mà corra cap a baix als / peus, y ix mà mia y peus de la criatura tot junts. / Y may e fet esta obra que ab los peus de la cria-/tura no me aja enbrutat la cara.

Del mateix modo trach la que trau lo bras / que ig que lo bentre de la criatura toca lo / bentre de sa mare: poso la mà dreta al ben-/tre del fetus, la tiro bentre avall y los peus / de eh ixen com los que tòcan de esquena / al bentre de la mare. Y esta obra la e feta / moltas y moltas vegadas.

Trets los peus de la criatura se tórnan / agafar altres draps; se agaren los jo-/nolls y se tiran avall, que ab facilitat / segueix del jonolls als ingles o bentre; [pàg. 12] del ventre ab las mans, que poso planas / sobra las costellas, la trach fins lo coll. / Lo cap sempre és lo que més dificultós.

Prenh altres draps, los poso sobre lo coll / o clavículas; poso una mà a cada part / del coll y salta criatura y colga per lo favor [que] me / fa la Reyna Santíssima de Mont del Marme.

Sobretot lo secret en dit part:/ antes de fer ninguna obra, si pot ser,/ se a de batejar la criatura per estar / ab gran perills de pèrdrer la vida.

En temps que (que) estava bo tenia una [mà] gro-/síssima, y la introduía con la llosa dins / a la olla; y aixís estas obras se fan ab cuy-/dado y sens temor.

[Part dificultós per presentació podàlica]

Lo tercer part difícil, y se posa per / natural: quant lo fetus trau un peu / y de vegadas —y moltas— tots dos./ En estas sí que las fas llevar, y per/ algun ajudant las fas tenir fent unas / fortas forsas; y tenir-la ajudan-la fortament / moltas vegadas pareix naturalment./ Però si no trau més que un peu se

vusca, [pàg. 13] si pot ser, lo altre; se trauen fore / los dos; se prenen uns draps fins; se ban / tiran los peus (dels peus); se pren la / criatura per los ingles o cau de cuxa ab los draps; se diu a la que a de parir: «tiria o aprétia fortament en avall y may amunt», que tirant ella amunt, y lo cirurgià avall se fan dos trosos de la criatura. Dels ingles o cau de cuxa ix la criatura / fins lo coll, y queda panjada la dita / ab los brasos y coll dins la mare. Ab / gran cuydado se traou un bras des-/pués lo altre. Trets fora los dos brasos / posarà lo cirurgià ab drap fi en / cada las mans ben posadas a las / clavículas de la criatura. Y lo cirur-/già sens la forta forsa de la prenyada / no tirará lo fetus o criatura en avall, / perquè trencam lo coll a la criatura / queda lo cap dins lo ventre y mort / la mare, y aixís no pot lo cirurgià / tirar avall sens que la dona no [pàg. 14] fassa la torta força lo tirar avall, / y se dexa a ratos descansar. Se li / dóna caldo, malvasia, un poch oh / de admetllas dolsas; y si te be la dolor / se torna a la obra com està expres-/sat en tots exos casos. Se diu a la dona / y assistens digan alguna salva / a Nostre Senyora del Carme o bé en aquell / Sant [a qui] tenen devoció, que los ajú dian en / aque[st] estat y los dónia un felís èxit / de sos trevalls.

[APÈNDIX (fragment annex al quadern)]

[Maniobres per extreure la placenta]

La primera mira, cuydado, diligència que / té de tenir en lo temps de ter la extracció / de la secundina o colga y tráurer la cri-/atura: que agafa la colga o criatura / dirà a la prenyada (y li dirà) que aprétia / a avall, que apretant ella en avall y lo / tirar lo cirurgià avall la colga o criatu-/ra tindrà un felís èxit la colga o criatura. / Que, del contrar[i], si se dexa tirar la / que a de parir amunt, y lo cirur-/già tira en avall fan trosos de la criatura/y colga: queda lo cirurgià... / axis morta queda la mare y / criatura. Déu nos guarde de exos casos.